

Den goda vardagen

Nordisk konferens om natur och kulturarv som resurs för god livsmiljö

Artikel af Lone Kristensen, lektor ved Københavns Universitet, Det Biovidenskabelige Fakultet, Skov og Landskab, juni 2010

1. Indledning

Inden for planlægningens verden har der de seneste 20 år været mange bud på, hvordan vi kan udvikle nye former for planlægning, der både kan være med til at sikre kvaliteten af vores fysiske opgivelser, men også medvirke til at danne ramme om et godt socialt liv. Ønsket om at udvikle nye planformer skal blandt andet ses i lyset af, at tidligere tiders funktionsadskillende, sektororienterede og top-down styrede planlægning har vist sig uden af stand til at løse de problemer, den var sat i verden for at løse. Men ønsket bunder også i, at gode rammebetingelser for bosætning er blevet en konkurrenceparameter i regioners og kommuners forsøg på at tiltrække højtuddannet arbejdskraft, ligesom gode og grønne omgivelser er blevet udpeget som en vigtig sundhedsfaktor. Udvikling af 'steder': bysamfund, lokalområder eller landskaber, som er karakteristiske, og som er fysisk og socialt velfungerende, er således i dag både et mål og et middel i udviklingen et bæredygtigt samfund. (Healey, 1998; Healey, 2009)

En af de nye planlægningsformer, som har set dagens lys inden for de seneste årtier er 'kulturel planlægning', der lægger vægt på, at strategiske og tværfaglige anvendelser af kulturelle ressourcer kan være med til at skabe lokal udvikling, øget kvalitet af vores fysiske omgivelser samt øge borgernes livskvalitet (Mercer, 2002). Hvad der defineres som kulturelle ressourcer varierer inden for de forskellige segmenter af planlægningstraditionen, men i den bredeste form rummer kulturelle ressourcer alt, der bidrager til et bestemt steds identitet eller menneskers kultur – altså alt af betydning for mennesker samt sociale traditioner – lige fra traditionelle emner som kunst, litteratur, teater, arkitektur, film og design til bygningskultur, kulturarv, kulturlandskaber, naturlandskaber.

En anden aktuel planlægningstilgang er den kommunikative planlægning, der fremhæver potentialerne for at inddrage og mobilisere borgernes ressourcer i en kvalificering af planlægningsprocessen (Innes & Booher, 2010). Den kommunikative planlægning søger bl.a. at demokratisere planlægningen ved at opstille krav til og procedurer for, hvordan man etablerer fair og inkluderende planlægningsprocesser, hvor alle berørte parter af en sag har mulighed for at blive hørt (Healey 2007). Rationalet bag denne planform er: Hvis den kommunikative planproces lykkes, får vi mere realistiske og innovative planer. Planlægningen vil samtidig medvirke til at fremme demokratiske dialoger, som i sidste ende vil føre til en større forståelse og accept af planlægningen og til større ansvarlighed og medansvar samt en større demokratiforståelse (Agger, 2007).

Den Europæiske Landskabskonvention, som blev vedtaget af Europarådet i 2000, har fokus på landskabet som den fysiske arena for vores liv – en arena der er vigtig både i forhold til produktion af fødevarer og andre fornødenheder, men som også er vigtig i forhold til vores rekreative udfoldelses- og oplevelsesmuligheder. Konventionen fremhæver landskabet som et udtryk for mangfoldigheden af vores fælles kultur- og naturarv og som grundlag for vores identitet. I konventionen bliver landskabet defineret som 'et område – som opfattet af mennesker – hvis egenart er resultatet af naturlige og/eller menneskelige faktorer påvirkning og gensidige påvirkning'. Konventionen understreger, at alle typer landskaber har en værdi. Både hverdagslandskabet, der danner ramme om vores almindelige liv og produktion, og de særligt værdifulde landskaber (naturlige eller menneskeskabte). Konventionen nævner også, at ødelagte landskaber og landskaber i en negativ udvikling bør have vores opmærksomhed. Konventionens hovedbudskab er, at vi skal bevidstgøre os om landskabet, at vi skal anlægge et helhedssyn, og at der bør laves langsigtet planlægning og forvaltning for alle dele af landskabet. Alle berørte parter bør desuden have mulighed for at deltage og bidrage, når landskabets værdier diskuteres, og når der laves plan og strategier for deres nuværende og fremtidige forvaltning. (Council of Europe, 2000).

Konferencen *Den goda vardagen* om godt livsmiljø har fokus på, hvordan vi skaber gode rammer for det levede liv gennem natur og kulturarv, og den tager afsæt i en lang række af de perspektiver, der er skitseret i det ovenstående. Målet med konferencen har været at belyse, hvordan kommunerne i de nordiske lande aktuelt arbejder med natur- og kulturarv som faktorer i udviklingen af godt livsmiljø og at belyse hvilke perspektiver, tilgange og metoder, der bliver brugt i dette arbejde.

Konferencen har satset på en bred erfaringsudveksling mellem kommunerne i Norden og præsenterer derfor en bred vifte af projekter, der har brugt natur- og kulturarv som ressource i planlægning for lokal udvikling. Erfaringerne spænder fra projekter, hvor regional udvikling og lokal 'community building' har været hovedmålet, til projekter, hvor målet er udvikling af nye offentlige strategiske initiativer til fremme af et godt livsmiljø.

Alle oplægsholdere på konference blev bedt om at lave et mindre skriftligt oplæg til konferencen. Oplæggene skulle følge en fast skabelon som bl.a. indeholdte spørgsmål om projekternes formål, udgangspunkt, proces og output, refleksion over de vigtigste erfaringer fra projektet samt bud på anbefalinger til de statslige myndigheder. Disse skriftlige bidrag, de mundtlige oplæg samt fælles opsamlinger fra konferencens diskussioner danner baggrund for den følgende opsamling af projekterfaringer og anbefalinger til de statslige myndigheder i forhold til, hvordan de kan understøtte kommunerne og andre lokale aktører i deres arbejde med udvikling af et godt livsmiljø.

Da de præsenterede projekter er meget forskellige både i forhold til problemstilling, formål, organisering, arbejdsmetoder, projektdeltagere og output, er det vanskeligt at lave en enkelt sammenfatning af projekterne. I stedet er projekterne her forsøgt grupperet under en række overskrifter, der karakteriserer hovedidéer i projekterne. Hvert projekt er i det følgende præsenteret ved et kort resume. Efter resumeerne følger en opsamling af de vigtigste erfaringer fra projekterne, og rapporten slutter med en række generelle anbefalinger.

Projekterne er præsenteret under følgende overskrifter: (1) Natur og kulturarv som element i udvikling af byidentitet og byfornyelse, (2) Natur og kulturarv i regional udvikling og 'community building', og (3) Natur og kulturarv i kommunale udviklingsstrategier. I appendiks 1 findes en mere udførlig beskrivelse af de enkelte projekter.

2. Natur og kulturarv som element i udvikling af byidentitet og byfornyelse

Projekterne beskrevet under denne titel er forskellige i udgangspunkt og formål, men har det til fælles, at de alle handler om udvikling af byens identitet gennem styrkelse af natur og kulturarven. Hovedparten af projekterne har indbefattet mere eller mindre komplekse samarbejdsformer, hvor både kommunale og statslige myndigheder har været involveret, lige som samarbejde på tværs af fagmiljøer har spillet en væsentlig rolle. Borgerinddragelse har været brugt i varierende grad.

Jakobstad (FIN): Jakobstad er en by med 20.000 indbyggere beliggende ved den botniske bugt. Byen kendetegnes dels af sin bygningskulturarv, som består af 70 beskyttede bygninger, hvoraf de ældste er fra 1700 tallet og de yngste fra 1900 tallet, dels af sin 'grønne kulturarv' bestående af haver, parker og andre rekreative områder. Allerede i byplanen fra 1901 spillede parker og plantninger en central rolle, i det målet var skabe et netværk af offentligt tilgængelige grønne anlæg i byen.

Restaurering af disse anlæg fik en fornyet interesse i begyndelse af 2000, hvor man bl.a. med baggrund i gamle registreringer suppleret af arkæologiske undersøgelser, har restaureret Aspegrens Trädgård. Haven blev oprindeligt anlagt 1770erne af præsten Gabriel Aspegren i tilknytning til en nybygget præstegård. Gabriel Aspegren arbejdede aktivt for at effektivisere jord- og havebruget, og haven indgik i dette udviklingsarbejde. Haven ejes i dag af en stiftelse og drives af en støtteforening. I forbindelse med havens renovering blev der åbnet en cafe. Haven er i dag en vigtig identitetsskaber for byen og er blevet et stort og populært udflugtsmål.

Kulturarv 2650, på sporet af forstadens velfærdsdrømme: Hvidovre Kommune (DK). Formålet med projektet har været dels at udvikle en metode til identifikation af kulturarvsværdier i industrialismens og velfærdsstatens bebyggede strukturer dels at benytte kulturarv som strategisk element i den fremtidige kommuneudvikling. Projektet blev igangsat af Hvidovre Kommune i samarbejde med fonden Realdania og Kulturarvsstyrelsen, og alle 3 parter har bidraget til finansieringen. Selve udarbejdelsen af projektet er forestået af Hvidovre Kommune, Plan og Byg, Historiens Hus (Hvidovre museum) samt konsulentfirmaet Hausenberg, som har fungeret som sparringspartner og proceskonsulent.

Metoden i projektet har taget udgangspunkt i, at historien frem for genstanden er vigtig. Hvilke historier findes i området, og hvilke vil man arbejde videre med i fremtiden? Gennem denne afdækning har det været muligt at udpege konkrete materielle genstande eller immaterielle aktiviteter. Derudover har man med metoden ønsket at tænke bevaring og udvikling sammen til en helhed. Dette har krævet en analyse af de aktuelle samfundsmæssige problematikker, som det konkrete område står i samt en relatering af

den udpegede kulturarv til de konkrete problemer. Kan kulturarven være en del af løsningen eller skal der arbejdes med at skabe en balance mellem modsatrettede udviklings- og bevaringsønsker? (Hvidovre Kommune 2008). Med udgangspunkt i ovenstående analyser skal der udarbejdes en vision for den fremtidige udvikling af området, og visionen skal omsættes til handling gennem konkretisering af projektideer og planer. Konkret er man i Hvidovre Kommune nået så langt, at man har identificeret kulturarven i hele kommunen i form af et nyt kulturarvsatlas, der er indskrevet i den overordnede kommuneplan. Den videre omsætning af plan til virkelighed i form af vedtagelse af lokalplaner baseret på kulturel bæredygtighed samt konkretisering af kulturarvens muligheder som udviklingsfaktor er endnu ikke realiseret.

Projektets styrke har ligget i det faglige samarbejde mellem det lokale museum og kommunen. Det er også her, de væsentligste barrierer har ligget nemlig i de fagkulturelle forskelle. Endelige har det været en stor udfordring at skulle arbejde med kulturarv, der endnu ikke er erkendt som værdifuld i den bredere befolkning.

Køge kystprojekt (DK): Kystprojektet handler om at lave en samlet plan/strategi for havne- og stationsområdet i Køge og bringe denne del af byen tættere på den centrale del af Køge by, der i dag er afskåret fra havneområdet og industriområder pga. jernbanen. Arealmæssigt udgør planområdet 24 ha. Kommunen har for at kunne realisere projektet opkøbt de fleste arealer, og de eksisterende virksomheder fungerer på lejede arealer. Realdania er sammen med Køge Kommune partner i projektet. Som udgangspunkt for projektet er der foretaget registreringer af alle bygning og anlæg i området.

Projektets vision er, at kulturen i sin bredeste forstand skal drive byudviklingen, at detailhandlen og infrastrukturen skal styrkes og udvikles, at ny bebyggelse skal udformes kreativt og i høj kvalitet, at borgerne skal inddrages, og at bæredygtighed skal kendetegne alle aspekter af byudviklingen. Der er i 2009 udskrevet en konkurrence til prækvalificering af grupper, der ønsker at være med til at udarbejde planer for områdets udvikling.

Til understøttelse af arbejdet med udvikling af det nye byområde med kultur som drivkraft har kommunen i samarbejde med kunstmuseet i Køge, *KØS Museum for kunst i det offentlige rum*, udarbejdet et værdigrundlag for Køges byudvikling, 'Kulturplan for Søndre Havn og Stationsområde i Køge – en strategi for byliv' som er blevet politisk vedtaget. Sideløbende med, at der udvikles planer for området, benyttes området til forskellige kunst- og kulturprojekter.

Malmö stad: Limhamns kalkbrott – Här förvandlas historia till framtid (SE):

Projektet har til formål at omdanne et tidligere kalkbrud til naturområde med adgang for offentligheden. Den kommercielle udnyttelse af kalkbruddet sluttede i 1996, og siden har naturen fået lov at overtage bruddet. I perioden fra 1998 til 2007 blev der gjort forsøg på at få Malmö kommunalbestyrelse til at overtage området. I denne periode blev halvdelen af området udpeget som EU-habitat. I 2007- 2008 indvilligede Malmö kommunalbestyrelse i at overtage området, og i dag arbejdes der med at gøre området tilgængeligt for offentligheden, udvikle områdets rekreative muligheder samt realisere området som reservat. Staten (Naturvårdsverket) og kommunen finansierer hovedparten

af projektet, men områdets tidligere ejer (Heidelberg Cement) bidrager også økonomisk til projektet. Arbejdet med at realisere projektet er opdelt i 4 delprojekter. Der er foretaget en registrering af områdets biologiske, geologiske og oplevelsesmæssige værdier og flere tegnestuer er hyret til at komme med alternative forslag til områdets fremtidige benyttelse og beskyttelse. Disse forslag skal sammen med kommunens egne ideer samt rammerne for reservatudviklingen, som udvikles i samarbejde med Länsstyrelsen, danne grundlag for et udviklingsforslag for området.

Projektets vigtigste erfaring er, at det kræver ihærdighed og vedholdenhed, når der skal argumenteres for fastholdelse og udvikling af ledige arealer i byen (i dette tilfælde et tidligere industriområde) til ny værdifuld natur. Andre interessenter har ofte mange og meget tungt vejende argumenter for deres projektidéer.

Groruddalen: Brobygning på tværs af etniske kulturer (NO): Projektet startede i 2001 og blev revideret/vitaliseret i 2007. Det er et større byfornyelsesprojekt der strækker sig over 10 år (2007-2016) og berører 130.000 indbyggere i 4 bydele i Oslo. Projektområdet er karakteriseret ved at have en stor koncentration af beboere af anden etnisk herkomst end norsk (40 %). Formålet med projektet er udvikling af en bæredygtig byfornyelse med vægt på forbedring af miljø- og levevilkår i området. Projektet er siden 2007 organiseret som et samarbejdsprojekt mellem stat og kommune. De overordnede strategier for området er: styrkelse af de blågrønne strukturer, styrkelse af den kollektive trafik, effektivisering af arealanvendelsen samt øget beskyttelse af kulturarv og større udbud af kulturaktiviteter. For hvert af de 4 byområder er der etableret arbejdsgrupper, der udarbejder årlige handleprogrammer. Grupperne er sammensat af repræsentanter for stat, kommune, direktorater, bydele og byrådsafdelinger.

Resultaterne af projektet kan bl.a. ses i form af synlige forbedringer i det fysiske miljø. Disse omfatter bl.a. flere mødepladser i byen der tager udgangspunkt i den eksisterende kulturarv, at hver bydel har fået sin egen bydelspark, der giver mulighed for forskellige typer aktiviteter hvor folk bor, og at der er kommet flere sammenhængende stisystemer for gående og cyklister.

En revitalisering af projektet i midten af 2000 betød, at projektet fik en social dimension, som det ikke tidligere havde haft. Det resulterede bl.a. i mere borgerinddragelse og større lokalt medansvar for implementering af planerne. Viden om beboernes behov har haft storindflydelse på projektets senere forløb bl.a. i etableringen af bydelsparkerne og mødepladserne. Projektet har bl.a. vist, at der er stor forskel på, hvordan etniske nordmænd og indvandrere ser på og benytter naturen.

2.1 Erfaringer med udnyttelse af natur- og kulturarv i udvikling af byidentitet og byfornyelse

Natur- og kulturarv understøtter hinanden.

Ting tager tid – især når man arbejder med nye perspektiver. Dvs. der skal gøres plads til, at verden kan erobres i små bidder.

Det er vigtigt at have statslig opbakning, når man skal arbejde med nye vinkler og dimensioner i den kommunale forvaltning.

Tværfagligt samarbejde kræver både politisk og ledelsesmæssig vilje, men også personlig vilje og ejerskab fra deltagere.

Gode argumenter baseret på stor faglighed og god fremstillingsevne er vigtige når man skal overbevise det politiske niveau om, at ledige arealer i byen i fremtiden skal bruges til udvikling af natur og kulturarv frem for andre aktiviteter.

Inddragelse af borgerne/beboernes behov er alt afgørende for planlægning af de grønne strukturer i byen.

Beboere med anden etnisk baggrund har ofte andre præference end beboer med nordisk baggrund. Disse præferencer bør inddrages, hvis grøn strukturplanlægning skal lykkes og sundhedspolitiske mål samtidig skal opfyldes.

Organisatoriske forhold såsom klassisk opdeling af drift og planlægning/drift og projektledelse, er ofte barrierer i forhold til en hurtig og smidig gennemførelse planer og projekter.

Institutioner uden for den kommunale forvaltning kan indtænkes i forvaltning og vedligeholdelse af byens grønne byrum.

3. Natur og kulturarv i regional udvikling og 'community building'

De 4 projekter beskrevet under denne overskrift har det til fælles, at regional udvikling er et centralt omdrejningspunkt, og at projekterne alene eller i meget høj grad er baseret på inddragelse af de lokale indbyggere. I alle projekterne indgår kommunerne som en vigtig samarbejdspartner og projekterne er 'on going'.

Projektet 'Herand – den kulturhistoriske bygda' (NO) startede for 12 år siden under mottoet 'Herand ei god bygd å leva og bu i'. Der blev holdt flere borgermøder, hvor bygdens indbyggere prøvede at identificere, hvad der var godt og skidt ved lokalområdet. Møderne førte til konsensus om, at naturen og kulturminderne var en positiv resurse for lokalområdet, og at man ville arbejde videre med at prøve at skabe et fælles ejerskab til disse. Hermed var hovedstrategien for projektet skabt: at skabe sammenhold og kollektivt ansvar for det nære miljø og dets fremtid. Projektet kørte i starten som en del af bylauget, men fik i 2009 sin egen organisation Herand Landskapspark – et initiativ, der blev skabt i samarbejde med Fylkesmannen. Det konkrete arbejde har været organiseret i 4 arbejdsgrupper, som har stået for restaurering af kulturminde, afmærkning af stier samt opbygning af et informationscenter. En stor del af bygdens indbyggere (ca. 220) har været involveret i projektet, som er blevet støttet af Fylkesmannen og fylkeskommunen i Hordaland samt Jondal Kommune. Projektet har været finansieret gennem forskellige offentlige projektmidler – og er i fortsat udvikling. Projektet er pt. i en udfordrende fase, idet man går fra en 'anlægsfase' til en vedligeholdelse/drift fase.

Bragdøya kystlag: Dugnad som sosial drivkraft og kulturbevarer (NO) startede i 1986 af 5 privatpersoner, der stiftede Bragdøya kystlag med det formål at opbygge og drive et kystkulturcenter i et nedlagt makrelsalteri. Det var hensigten at skabe et sted, hvor lokalbefolkningen kunne lære basale kundskaber om livet langs kysten gennem deltagelse og praktisk aktivitet. Kulturcenteret rummer i dag bådværksted og andre aktiviteter og der formidles bl.a. kundskab om både og bådrestauration. Kystlaget driver derudover bådruter med daglig afgang, cafeteria og catering. Det var visionen i starten, at andre frivillige organisationer skulle inddrages i arbejde. Dette lykkedes ikke helt og i dag drives aktiviteterne af kystlaget alene i et tæt samarbejde med kommunen. Kystlaget har ca. 650 medlemmer, en omsætning på 3,2 mio. NOK, 3 fastansatte og en stor mængde frivillig arbejdskraft. Foreningen er en selvstændig forening med egne vedtægter og bestyrelse, og årsmødet er den øverste myndighed. For at være medlem af Kystlaget betales et årskontingent på 350 NOK. Det frivillige arbejde er organiseret i en række arbejdsgrupper med klart afgrænsede arbejdsområder f.eks.: køkkendrift, småbådsvedligeholdelse, fåregræsningslaug, bådbygning og friluftsliv. Foreningens økonomi er i dag baseret på dels egen indtjening (1,6 mio. NOK) dels på stats-, kommunal- og amtlig støtte (henholdsvis på 1 mio. NOK øremærket til bådrestaurationer og 2 gange 280.000 NOK). Kystlagets aktiviteter er i dag en forudsætning for, at en række børneinstitutioner og skoler dagligt benytter øen, samt at en række tilbagevendende begivenheder kan finde sted på øen, herunder særlige gudstjenester og festivals. Foreningens største problem i dag er, at en stor del af den frivillige arbejdskraft er ved at komme godt op i årene, og at energien til det frivillige arbejde bliver mindre. Foreningen overvejer, hvordan man kan skære ned på aktiviteterne og evt. kommercialisere cateringafdelingen. Det har været en vigtig forudsætning for kystlaget succes, at der tilbage i 1980'erne, hvor foreningens egen økonomi var dårlig, var økonomisk opbakning fra kommunen (med støtte fra statslige midler) til etablering, renovering og drift af centerets bygninger og projekter, og at det har været muligt at holde kommercielle interesser ude. Det har ligeledes været en forudsætning, at der har været en stærk og visionær person til at holde projektet på rette kurs. Projektets svaghed er, at man ikke har været god til at rekruttere børn, unge og voksne med anden etnisk herkomst. Projektet er sårbar i forhold til udskiftning af centrale personer i bestyrelsen, ligesom det er vanskeligt at lave langtidspanlægning for arbejde, der primært baserer sig på frivillighed.

Multifunktionelle landskaber – strategier, værktøjer og projekter, Skive kommune (DK). Formålet med projektet var at afprøve nye former for planlægning for det åbne land med udgangspunkt i lokalområder og deres indbyggere. 5 lokalområder deltog i projektet, og 5 studiekredse bestående af både landmænd og landsbyboerne med andre erhverv arbejdede gennem 1½ år på at udarbejde en strategi/vision samt en konkret plan for udvikling af deres lokalområder. Oplægget til studiekredsens arbejde var, at de i deres udvikling af strategi og vision skulle tage udgangspunkt i deres lokale landskab, dets kvaliteter og problemer. Studiekredsens arbejde blev faciliteret gennem workshops, ekskursioner, individuel vejledning og møde med et eksternt ekspertpanel. Efter studiekredsens færdiggørelse af strategi og plan blev dele af planerne indarbejdet i kommuneplanen, således at de formelle rammer for virkeliggørelsen af planerne er på plads. Studiekredsene arbejder nu videre med støtte fra Skive Kommune på realisering af planerne. Til understøttelse af dette arbejde er der i de fleste lokalområder nedsat nye eller supplerende arbejdsgrupper. Det er en vigtig motivationsfaktor for den videre

proces og for bevarelsen af den tillid, der er skabt mellem de lokale aktører og den kommunale forvaltning, at sikre muligheder for, at planer bliver helt eller delvist realiseret. Projektets vigtigste erfaring er, at det har været muligt at mobilisere lokalsamfundene til at deltage aktivt og ansvarligt i en planproces til stor nytte for både kommuneplanarbejdet, men også som et vigtigt bidrag til udvikling og fastholdelse af lokalsamfundet.

'**Miljø venlig bygd**' (FO) er et initiativ der er igangsat af Færøernes Turistråd i 1996 for at skabe et renere og mere pænt fysisk miljø i både by og bygd. Som samarbejdspartner i projekter indgår Miljøstyrelsen og interesseorganisationen FNU (Miljø og Natur interesseorganisation). Fra 1/1 2010 ledes projektet fra kommunens tekniske forvaltning, afdeling for Miljø og Natur. Projektet er finansieret af kommunen og har en årlig bevilling på 0,5-1 mio. DKK. Projektet holdes i gang af en kommunal ildsjæl sammen med en borgergruppe. Der har været arbejdet med mange forskellige temaer i årenes løb lige fra ren by, og vandafledning til husdyrhold, turisme og kulturarv. Man arbejder med at realisere et grønt friareal i byens centrum, og man har fået udarbejdet en handleplan til understøttelse af arbejdet på længere sigt. Årligt afholdes en miljødag og alle bygdens borgere opfordres til at påtage sig et ansvar for at holde byen og dens omgivelser i pæn stand. Kommunen er 3 gange blevet valgt til den miljøvenligste bygd på Færøerne. Det er lokalsamfundets overbevisning at initiativet har medvirket til at give byen omtalen som en af de smukkeste byer på Færøerne – en positiv omtale, der medvirker til at tiltrække turister til området.

3.1 Erfaringer i relation til regional udviklings- og borgerinddragelsesprojekter

Det tager tid at opbygge konsensus omkring mål og visioner, ligesom opbygning af samhørighed og tillid er tidskrævende. Men det er vigtig for projekternes levedygtighed og effektivitet, at det sker.

Videnopbygning er vigtig og må ikke underkendes. Der er mange emner, der ikke er viden om lokalt og disse videnbehov skal opfyldes for at sikre fremdrift i projekterne.

Udformning af ansøgninger om finansielle midler kræver særlige kompetencer, da ansøgningskravene ofte er komplekse. Hvis disse kompetencer ikke findes i borgergrupperne, er det vigtigt, at grupperne tilføres de nødvendige kompetencer f.eks. ved, at det offentlige stiller personer til rådighed, der kan hjælpe med dette arbejde.

Store administrative opgaver er generelt en 'dræber' i frivilligt arbejde, og de frivillige bør i det omfang det er muligt fritages for dette ansvar.

Udvælgelse af borgere til inddragelse kan foregå på mange måder. Det er dog vigtig at holde sig for øje, at borgere har forskellige kompetencer og interesser. Dette bør indtænkes, når man træffer beslutning om, hvem og hvordan man skal inddrage. Håndplukning af de rette personer til deltagelse kan i mange projekter være den rigtige måde at starte inddragelsesprocesser på.

Projekterne skal være relevante for dem, der deltager og skal have et indholds- og tidsmæssig realistisk omfang. Her er det dog vigtigt at pointere, at længere tidshorisonter – et til flere år - ikke har været en barriere, i de her omtalte projekter.

Motivation er et vigtigt værktøj – både i forhold til borgeren og i forhold til de kommunale medarbejdere. Motivation hænger nøje sammen med fordeling og uddelegering af magt og ansvar. Motivation fremmes også gennem lige information til alle.

Ildsjæle er en nødvendighed i frivillighedsprojekter. Ildsjæle kommer og går – det er et rammevilkår for borgerinddragelsesprojekter.

4. Natur og kulturarv i kommunale udviklingsstrategier

Fælles for projekterne under denne overskrift er, at natur og kulturarv er brugt som centrale elementer i strategier for kommunal udvikling. Eksterne drivkræfter har spillet en betydelig rolle i 3 af projekterne, hvorimod det 4. projekt har opstartet en ny planproces med udgangspunkt i en tværfaglig projektgruppe bestående af både traditionelle planmedarbejdere og sundhedsrelateret medarbejdere.

I **Örkelljunga Kommune i Skåne (SE)** har man med udgangspunkt i det Nationale Naturbeskyttelsesprogram (LONA) igangsat en naturbeskyttelsesplanlægning for hele jordbrugslandskabet i kommunen. Initiativet blev sat i gang efter en henvendelse fra Lantbrukarnas Riksförbunds (LRF - en upolitisk interesseorganisation for personer med interesser i jordbruget, naturen og landdistrikter). Lokalgruppen i kommunen mente, at der var behov for initiativer, der kunne være med til at løfte landdistrikterne og landsbyerne og ikke mindst aktivere landbrugere, som der bliver færre og færre af i kommunen. Projektet har dels bestået i at kortlægge og analysere kommunens kultur- og naturværdier dels i formidling af disse værdier i landsbyrapporter (kommunale delområder). Et vigtigt element i formidlingen har været at vise den tætte sammenhæng mellem natur- og kulturmiljøerne og menneskernes brug af og virke i disse. Arbejdet har været guidet af en arbejdsgruppe bestående af både embedsmænd, politikere, lokalrådsformænd og interesseorganisationer. Resultatet af arbejdet er et naturbeskyttelsesprogram for hele kommunen, der har inspireret til en overordnet vision for kommunen. Visionen indeholder en 'rygrad' (infrastruktur og service), hvor landbyudviklingen kan og skal ske og en 'oplevelsestråk', som har sine potentialer i det åbne land og dets aktiviteter. Det springende punkt i projektet er nu implementeringen, og her synes der at være en vis træghed. Hvilke virkemidler skal der sættes på? Man håber på, at Leader + som er en støtteordning under EU's landdistriktsprogram, kan bruges i denne sammenhæng.

Selve udarbejdelsen af naturbeskyttelsesstrategien er finansieret af både kommunen og den statslige instans 'Naturvårdsverket'. Staten har medfinansieret projektet gennem naturvårdprogrammet LONA, som har til formål at støtte kommunale/lokale naturbeskyttelsesinitiativer, der kan medvirke til øge mulighederne for især det landbynære friluftsliv, forbedre sundheden samt bidrage til at skabe lokal vækst. Naturvårdprogrammet LONA har løbet siden 2004. Projektet har bidraget til at øge opmærksomheden på det lokale naturbeskyttelsesarbejde i kommunerne – selv i

kommuner som tidligere har været meget lidt engageret i dette arbejde – ligesom det er lykket at øge den politiske støtte til naturbeskyttelsesarbejdet. Kundskabsniveauet om naturen og dens tilstand er øget gennem de mange investeringer og naturbeskyttelsesplaner, der er blevet udarbejdet – bl.a. med hjælp fra interesseorganisationer og frivillige. Endelig er det gennem de mange igangsatte projekter lykkedes at give den sociale dimension en øget betydning i naturbeskyttelsen.

Dejlig er fjorden, Mariagerfjord Kommune (DK) Med fonden Realdania og Kulturarvsstyrelsen som medinitiativtagere igangsatte man i Mariagerfjord Kommune i 2008 et arbejde med at kortlægge kommunens kulturhistorie og kulturværdier for herigennem at sætte fokus på kulturarven og nyttiggøre den i den forestående kommuneplanproces. Det var intentionen med processen, at projektet kunne medvirke til at øge sammenhængskraften i den nye Mariager Kommune, som er sammensat af 6 tidligere kommuner lokaliseret omkring Mariager Fjord, og at den kunne være med til at åbne politikernes øjne for kulturarven som en resurse, der skal forvaltes ansvarligt og visionært. Projektet blev ledet af kommunen i tæt samarbejde med kommunens museer. Derudover var der et par konsulentfirmaer tilknyttet projektet. En styregruppe bestående af centrale embedsmænd og politikere har været med til at sikre den politiske forankring og indarbejdelse af kulturarvsdimensionerne i kommuneplanen. Projektet har bestået af to dele: den første har handlet om registrering af fjordlandskabets kulturhistorie, som er afrapporteret i udgivelse af et fjordatlas, og om at få resultaterne af denne registrering ind i kommuneplanen. Den anden del af projektet handler om det fremadrettede arbejde: at få udarbejdet en strategi for forvaltning af det afdækkede kulturhistoriske potentiale. Dette arbejde er endnu ikke igangsat. De store udfordringer i forløbet har været den korte tidsramme, den politiske forankring af projektet og timingen i forhold til kommuneplanprocessen. Der har været stor interesse for projektet blandt befolkningen og den politiske forankring er godt i gang.

Lavaelvebyen Garðabær (IS) Dette projekt handler om at udarbejde en effektiv beskyttelse og forvaltning af naturfænomener i bynære omgivelser. Garðabær er en forstadskommune til Reykjavik og har 10.000 indbyggere. Naturforholdene, der ønskes beskyttet i projektet, er et stort lavaområde, der går helt ind til byen. Området har siden 1985 haft status som beskyttelsesområde i kommuneplanen, en status der dog ikke er blevet taget alvorlig. I midten af 2000 blev der bl.a. bygget et stort Ikea på lavaområdet, hvilket udløste store protester fra borgerne i kommunen. Dette har nu fået kommunen i samarbejde med den islandske miljøstyrelse til at udarbejde en ny beskyttelses- og forvaltningsplan for området, og det er intentionen, at hele området skal have status som naturbeskyttelses og fritidsområde. Området får status som kommunelt og statsligt naturværnssområde. Processen har bidraget til en positiv diskussion af lavaens betydning for lokalsamfundet og at naturplanlægningen skal tages seriøst i fremtiden. Den største udfordring i processen har været at få løst konflikter med private lodsejere, der har haft planer om f.eks. at bygge en golfbane på lavaområdet.

Kortlægning af forskolers og skolars anvendelse af grønne områder, Nacka Kommune (SE). Projektet formål har været at kortlægge børns brug af grønne områder (inklusive strand og vandområder) i kommunen og bruge denne kortlægning som udgangspunkt for udarbejdelsen af kommunens nye oversigtsplan, der skal være færdig i 2010, hvor folkesundhedsperspektivet er udpeget til at være et centralt tema. Projektet

er blevet igangsat af en projektgruppe, der havde til opdrag at lave en grøn strukturplan for Nacka. Projektgruppen var tværfagligt sammensat med deltagelse af både traditionelle plan- og miljømedarbejdere og sundhedspersonale. Desuden har den lokale naturbeskyttelsesforening indgået som en samarbejdspartner. De har bl.a. hjulpet med at få kontakt til skolerne og få dem til at deltage i projektet. Motivationen for at opstarte projektet har bl.a. været, at en ¼ af kommunens indbyggere er børn og et ønske om at imødekomme børnekonventionens bestemmelser om, at børn har krav på et sikkert og trygt miljø, og at de har krav på at blive hørt og inddraget. Da planarbejdet endnu ikke er tilendebragt, er der ingen erfaringer med det nye plangrundlag, men erfaringer fra processen viser, at der er skabt helt ny viden om børns brug af de grønne områder. Erfaringerne viser også, at processen har været mere resursekrævende end antaget fra starten, og at det har været svært at få skolerne til at deltage i projektet, selv om de udtrykker sympati for det.

4.1 Erfaringer med natur og kulturarv i kommunale udviklingsstrategier

Den politiske forankring af nye tiltag er vigtig. Processen kræver omhu, ukuelighed, optimisme og gejst.

Involvering af borgere og andre aktører tager tid og resurser

Opbakning fra statslige myndigheder er vigtig både fagligt og økonomisk.

Børneperspektivet er ofte overset i den fysiske planlægning, men et børneperspektiv kan medvirke til at bringe fornyelse i planlægningen.

Implementering af kommunale planer og strategier ses som et kritisk punkt. Der efterspørges derfor i flere projekter viden om hvilke virkemidler – uden for det kommunale plan system – der kan drages i anvendelse. Bl.a. efterspørges der viden om, hvordan EU's landdistriktsvirkemidler kan benyttes i implementeringen af kommunale planer og strategier.

5. Konklusioner og anbefalinger

5.1 Igangsætning af nye initiativer og gennemslagskraft

Fælles for mange af projekterne er, at de er blevet igangsæt med udgangspunkt i eksterne initiativer og eksterne medfinansieringsmuligheder. Eksterne initiativer i form af både fagligt og økonomisk indspark må således anses for at være en vigtig drivkraft for igangsætning af nye og innovative planinitiativer og projekter på kommunalt niveau.

- De statslige myndigheder bør spille en vigtig rolle i igangsætning af nye initiativer.
- Igangsætning af nye initiativer kan med fordel ske i form af eksempelprojekter, hvor stat, kommune og andre interessenter arbejder sammen.
- Igangsætning af initiativer, hvor flere kommuner indgår i samarbejdet, bør have mere prioritet. Sådanne projekter fremmer lærings- og erfaringsdimensionerne.

- Igangsætning af nye initiativer skal ikke kun have fokus på projekter, men skal også have fokus på at igangsætte langsigtede nye processer i de kommunale forvaltningsorganer.
- Statslig opbakning i form af medfinansiering af projekter er vigtig. Gerne i form af rammeprogrammer, hvor de statslige myndigheder opsætter mål, overordnede kriterier og vilkår, men lader de lokale initiativer definere sine projekter.
- Medfinansiering i form af rammeprogrammer bør følges op af facilitering, som sikrer kompetenceudvikling, netværksdannelse, erfaringsudveksling samt tværsektorielt samarbejde.
- Man skal ikke være bange for projekter med længere tidshorisonter.

Statslig opbakning og promovning synes desuden at være vigtig i forhold til at sikre, at natur- og kulturarvs initiativer får tilstrækkelig gennemslagkraft i det kommunalpolitiske system.

- Staten skal levere klare og holdbare argumenter til kommunerne om, hvorfor beskyttelse af natur- og kulturarv er vigtig.
- De statslige interesser skal være synlige, og staten bør turde stå ved sine interesser i den daglige kommunikation med kommunerne.
- Staten bør understøtte det kommunale arbejde med natur- og kulturinteresserne i form af vejledninger og andre former for inspiration f.eks. hjemmeside målrettet kommunerne, hvor redskaber til kommunalplanlægning, best practices, nyheder mv. formidles.

5.2 Formidling, uddannelse og viden

Staten spiller en vigtig rolle i forhold til den generelle formidling af natur- og kulturarvsværdier.

I formidlingen er det vigtigt, at der lægges vægt på:

- at natur- og kulturarv er en resurse, som skal bevares.
- at natur- og kulturarv også kan anvendes aktivt i et udviklings- og vækst perspektiv.
- at der sker en kobling mellem natur- og kulturarvs resurserne og folkesundhedsperspektivet.
- at der skabes forståelse for sammenhængen mellem natur, landskab og kulturarven, således at sektorinteresserne sættes ind i et helhedsperspektiv.
- at formidlingen både foregår i form af kampagner, men også i den daglige/kontinuerlige dialog med kommunerne, politikerne og borgerne.
- en strategisk videnformidling i forhold de forskellige aktører/målgrupper (kommunerne, politikerne og borgerne). Formidling i forhold til det politiske niveau synes særlig vigtig.

Uddannelse:

- Staten bør spille en aktiv rolle i forhold til at sikre, at der udbydes uddannelse/efteruddannelse til de kommunale medarbejdere.
- Kursusudbuddet skal appellere til en bred faglig kreds, således at tværfaglighed sikres på kurserne.

Viden og erfaringsudveksling:

- Der bør sættes mere på erfaringsopsamling og formidling af resultater fra innovative projekter bl.a. i form af hjemmesider.
- Der er specifikt behov for opsamling af erfaringer med mere involverede borgerinddragelsesprojekter: Hvilke kundskaber og kompetencer er der behov for at tilføre disse projekter? Hvad adskiller vellykkedes projekter fra mislykkedes projekter? Hvilke sproglige barrierer eksisterer mellem borgerne og embedsværket?
- Der er specifikt behov for opsamling af erfaringer omkring formidlingsmetoder i forhold til det kommunalpolitiske niveau og i forhold til borgerne – hvilke historier, narrativer, elementer er det nemt for politikere og borgere at identificere sig med.
- Der er specifikt behov for opsamling af erfaringer omkring brug og udnyttelse af de nye virkemidler i EU's landdistriktsprogram.
- Der bør skabes fora for erfaringsudveksling på både regionalt, nationalt og nordisk niveau.
- Der er behov for metodeudvikling i forhold til kvalitetssikring af projekter.

5.3 Samarbejde og samarbejdsformer

Det har været en fælles erfaring fra hovedparten af projekterne, at natur- og kulturarv understøtter hinanden, men at organisationsstrukturerne i forvaltningerne på både kommunalt og statsligt niveau ofte er en barriere for en sammentænkning af de to interesser. Opmærksomhed på og igangsætning af sektoroverskridende samarbejdsformer bør derfor fremmes og indtænkes i så mange initiativer som muligt.

5.4 Borgerinvolvering

Borgerdeltagelse har i mange af projekterne spillet en betydelig rolle, og inddragelse af borgernes viden og ideer opfattes af de fleste som både nødvendig og positiv – især når borgerinddragelse sker under mere inddragende former end de traditionelle høringer.

Trods de mange positive erfaringer viser alle projekterne, at borgerinddragelse er tids- og resursekrævende. Der er derfor behov for at sådanne processer i højere grad understøttes af de statslige myndigheder både fagligt og økonomisk.

6. Litteratur

Agger, Annika (2007): "Kommunikativ planlægningsteori - nye idealer for borgernes rolle i planlægningen." I: *Planlægning i teori og praksis - et tværfagligt perspektiv*, Ed. A. Jensen et al. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2007. Pp 31-45.

Council of Europe (2000): *European Landscape Convention CETS No.: 176*
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=176&CM=8&DF=5/19/2009&CL=ENG>

Healey, P. (1997): *Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies*. Macmillan Press, Hampshire

Healey, P. (1998): *Collaborative Planning in a Stakeholder Society*. The Town Planning review, vol 69, no 1, 1-21.

Healey, P. (2009): *In Search of the 'Strategy' in Spatial Strategy Making*. Planning Theory & practice, vol 10, no 4, 439-457

Hvidovre Kommune (2008): *På sporet af forstadens velfærdsdrømme*. Kulturarvskommune Hvidovre. Kulturarv 2650.

Innes, J. E. og Booher, D.E. (2010): *Planning with complexity. An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge, London.

Mercer, Colin (2002): *Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*, the Bank of Sweden Tercentenary Foundation & Gidlunds Forlag.